

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

УДК 340.132.626

Є. Г. Бобрешов, аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

СТРУКТУРА СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Проаналізовано теоретичну модель правозастосовного процесу, висвітлені окремі складові судового правозастосування на прикладі чинних процесуальних законів України, обґрунтовано висновок щодо визначення структури судового правозастосування в Україні.

Ключові слова: правозастосовний процес, судове правозастосування, структура.

Судове правозастосування — процес достатньої складний у багатьох відношеннях. Він протікає у часі, обмежений чіткими процедурно-процесуальними рамками, характеризується певними концептуальними засадами тощо. В його ініціюванні та здійсненні, окрім суду, приймають участь сторони по справі та інші учасники процесу, від сукупної взаємодії яких залежить вірність, всебічність, оперативність та інші показники цього процесу.

На підставі процесуальних норм закону може бути побудована модель правозастосування, яка в певній мірі відбиває послідовність та порядок здійснення процесуальних дій, які виокремлюються в окремі стадії.

Сучасний рівень юридичної науки в частині питань, пов'язаних взагалі з особливостями процесу реалізації, дії права та інших аспектів даної проблеми не можливо уявити без тих внесків, що зробили такі відомі вчені, як С. С. Алексеев, С. І. Братусь, О. М. Васильєв, А. Б. Венгеров, Н. В. Вітрук, М. М. Вопленко, В. В. Глазирін, В. М. Горшенков, І. Я. Дюрягін, В. В. Єршов, В. П. Казимирчук, В. В. Лазарев, П. О. Недбайло, Н. С. Несенянц, М. Ф. Орзіх, А. С. Піголкін, Ю. С. Решетов, Є. П. Шикін, О. Ф. Черданцев, Л. С. Явич та ін.

Судове правозастосування як особливий різновид правозастосування, який полягає у відправленні правосуддя, не вкладається в загальноприйняті структурні рамки абстрактної моделі правозастосовного процесу.

Викладене цілком обумовлює мету даного дослідження, яка сукупно полягає у визначенні стадій сучасного процесу судового правозастосування з урахуванням положень юридичної науки, а також на підставі та в межах чинного у 2009-2010 рр. законодавства України.

При розгляді в загальнотеоретичному аспекті питання про стадії застосування права, О. Ф. Черданцев вважає, що застосування права уявляє собою своєрідний рух правової інформації. Він полягає у розгляді справи та постановленні по ній рішення. Кожне рішення має дві підстави: фактичну та нормативну, тобто рішення ухвалюється на підставі встановлених фактів та норм права. Перед ухваленням рішення, у встановлених процесуальним законом формах збирається й аналізується

інформація про юридично значущі для даної справи факти та про відповідні норми права. В процесі ухвалення рішення таким значущим фактам для вирішення справи надається правова оцінка на підставі визначених та застосованих у даному випадку норм матеріального права.

Інформація про факти й про норми носить описовий характер, а ухвалене на підставі аналізу такої інформації рішення — новий вид інформації, що носить прескриптивний характер. Цей погляд також поділяє В. В. Лазарев й низка інших видатних науковців, сукупно за яким модель правозастосовчого процесу складається з наступних стадій:

- 1) встановлення фактичних обставин;
- 2) вибір й аналіз норм права;
- 3) ухвалення рішення [1, 248; 2, 424-427].

Спрощено та доволі узагальнено цей процес можливо уявити у вигляді логічного силізму, де у якості загальної посилки виступає норма права, приватної посилки — факт, у якості висновку — рішення.

Але, на переконання автора, наведені складові процесу правозастосування, з приводу яких в науці досягнуто порозуміння й не ведеться дискусія, не відбивають в повному обсязі тих дій з боку заінтересованих осіб, що пов'язані саме з процесом судового правозастосування, характеризують його абсолютно не в повному обсязі та лише з позицій правозастосовчого органу — суду.

Наприклад, як чітко встановлює ч. 1 с. 122 Цивільного процесуального кодексу України (надалі за текстом — ЦПК України), суддя відкриває провадження у цивільній справі не інакше як на підставі заяви, поданої і оформленої в порядку, встановленому цим Кодексом [3].

Подача і оформлення такої заяви чітко регламентовано ст. 119 ЦПК України, за якою позовна заява подається в письмовій формі. Позовна заява повинна містити: 1) найменування суду, до якого подається заява; 2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий; 3) зміст позовних вимог; 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру; 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; 6) зазначення доказів, що підтверджують кожен обставину, наявність підстав для звільнення від доказування; 7) перелік документів, що додаються до заяви. Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її подання. Позовна заява повинна відповідати іншим вимогам, встановленим законом. До позовної заяви додаються документи, що підтверджують сплату судового збору та оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи. У разі пред'явлення позову особами, які діють на захист прав, свобод та інтересів іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення. Якщо позовна заява подається представником позивача, до позовної заяви додається довіреність чи інший документ, що підтверджує його повноваження [3].

Подібні засади порушення процесу судового правозастосування містять Кодекс адміністративного судочинства України (надалі за текстом — КАС України) (ст. ст. 104, 105, 106, 107) та Господарський процесуальний кодекс України (надалі за текстом — ГПК України) (ст. ст. 54, 57, 61).

Наприклад, згідно ч. 2 ст. 107 КАС України, суддя відкриває провадження в адміністративній справі на підставі позовної заяви, якщо відсутні підстави для повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження у справі. Відповідно до ст. 106 КАС України, у позовній заяві зазначаються: 1) найменування адміністративного суду, до якого подається позовна заява; 2) ім'я (найменування) позивача, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; 3) ім'я (найменування) відповідача, посада і місце служби посадової чи

службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі відомі; 4) зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; 5) у разі необхідності — клопотання про звільнення від сплати судового збору; про звільнення від оплати правової допомоги і забезпечення надання правової допомоги, якщо відповідний орган відмовив особі у забезпеченні правової допомоги; про призначення судової експертизи; про витребування доказів; про виклик свідків тощо; 6) перелік документів та інших матеріалів, що додаються. На підтвердження обставин, якими обґрунтовуються позовні вимоги, позивач зазначає докази, про які йому відомо і які можуть бути використані судом. До позовної заяви додаються її копії та копії всіх документів, що приєднуються до неї, відповідно до кількості відповідачів, документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати. Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її підписання. Якщо позовна заява подається представником, то у ній зазначаються ім'я представника, його поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є. Одночасно з позовною заявою подається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника [4].

В той же час, в силу ч. 1 ст. 64 ГПК України, суддя, прийнявши позовну заяву, не пізніше п'яти днів з дня її надходження виносить і надсилає сторонам, прокурору, якщо він є заявником, ухвалу про порушення провадження у справі, в якій вказується про прийняття позовної заяви, призначення справи до розгляду в засіданні господарського суду, про час і місце його проведення, необхідні дії щодо підготовки справи до розгляду в засіданні. При цьому, як встановлює ст. 54 ГПК України, позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі і підписується повноважною посадовою особою позивача або його представником, прокурором чи його заступником, громадянином — суб'єктом підприємницької діяльності або його представником. Позовна заява повинна містити: 1) найменування господарського суду, до якого подається заява; 2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційні коди суб'єкта господарської діяльності за їх наявності (для юридичних осіб) або індивідуальні ідентифікаційні номери за їх наявності (для фізичних осіб — платників податків); документи, що підтверджують за громадянином статус суб'єкта підприємницької діяльності; 3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; суми договору (у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів); 4) зміст позовних вимог; якщо позов подано до кількох відповідачів, — зміст позовних вимог щодо кожного з них; 5) виклад обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги; зазначення доказів, що підтверджують позов; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується; законодавство, на підставі якого подається позов; 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводились; 6-1) відомості про вжиття запобіжних заходів відповідно до розділу V-1 цього Кодексу; 7) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви. У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, якщо вони необхідні для правильного вирішення спору [5].

У вузькому розумінні питання, наведені норми процесуальних законів встановлюють лише вимоги до визначеного документу — позовної заяви, який подається до суду. Однак у широкому розумінні, процес судового правозастосування ніяким чином не розпочнеться без заяви, поданої, складеної і оформленої у встановленому порядку. Йдеться про те, що в цивільному, адміністративному або господарському процесі ініціатором судового правозастосування може бути будь-яка фізична або юридична особа, яка виключно за власним розсудом чи життєвою необхідністю звертається до суду. В цьому випадку на таку особу законом покладе-

но обов'язок здійснення так званого "належного звернення до суду", тобто дотримання вимог закону щодо змісту, форми й порядку пред'явлення позову з метою ініціювання правозастосовчого процесу. Викладене свідчить, що ігнорування й невизнання таких подій окремою й основоположною стадією правозастосовчого процесу не являється обґрунтованим та не відповідає чинним в державі процесуальним законам.

Виконання рішення — завершення регулювання конкретних спірних відносин між сторонами по справі за суттю, а також закінчення відповідних правовідносин, які виникають в процесі застосування права як то між учасниками процесу між собою, так й між сторонами у справі та судом. Справедливим є філософське положення про те, що без виконання судового рішення являє собою пустий набір мовних знаків.

Згідно ст. 124 ч. 5 Конституції України, судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України [6].

Так, в процесі виконання судових рішень у цивільних справах може ухвалюватись ще низка рішень виконавчого характеру. В чинному ЦПК України законодавцем відповідним питанням присвячений окремий Розділ VI "Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)", який регламентує питання: негайного виконання судових рішень; звернення судових рішень до виконання; оформлення виконавчого листа, виправлення помилки в ньому та визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню; видачі дублікати виконавчого листа або судового наказу; поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання; мирової угоди в процесі виконання; відстрочки і розстрочки виконання, зміни чи встановлення способу і порядку виконання; вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу; вирішення питання про оголошення розшуку боржника або дитини; вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи; вирішення питання про звернення стягнення на грошові кошти, що знаходяться на рахунках; заміни сторони виконавчого провадження; визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами; порядок вирішення питання про поворот виконання тощо.

Наряду з цим в чинному ЦПК України присутній Розділ VII, що присвячений судовому контролю за виконанням судових рішень.

Подібні процесуальні питання врегульовані й в КАС України (Розділ V — "Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах"), й в ГПК України (Розділ XIV — "Виконання рішення, ухвали, постанови").

Наведені норми закону, що виражають позицію законодавця, а також дослідження юридичної практики, прямо свідчать про те, що виконання судових рішень являється невід'ємною, фінальною складовою правозастосовного процесу. Будь-яке судове рішення підлягає виконанню у визначений судом спосіб залежно від обставин справи, або за згодою адресатів, або в примусовому порядку. Таке розуміння проблематики відрізняється від наведених раніше поглядів юридичної науки, однак, на думку автора, вкрай заслуговує на пильну увагу.

З урахуванням викладеного, автор вбачає, що більш повно, всебічно, вірно та об'єктивно процес судового правозастосування на прикладі цивільного, адміністративного та господарського процесу України складається з наступних стадій: 1) належне звернення до суду; 2) встановлення фактичних обставин у справі; 3) вибір й аналіз норм права; 4) ухвалення рішення та його документальне оформлення; 5) виконання судового рішення.

Література

1. Черданцев О. Ф. Теория государства и права. — М.: "Юрайт", 2003.
2. Проблемы общей теории права и государства: Учебник для вузов / Под общ. ред. В. С. Нерсесянца. — М.: "Норма", 2004.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: за станом на 27 січня 2010р. — Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт // Законодавство України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1618—15&p.1254992575967835> — Заголовок з екрану.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: за станом на 01 січня 2010р. — Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт // Законодавство України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2747—15&p.1254992575967835> — Заголовок з екрану.
5. Господарський процесуальний кодекс України: за станом на 16 грудня 2009р. — Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт // Законодавство України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1798—12&p.1265673127407243> — Заголовок з екрану.
6. Конституція України — Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт // Законодавство України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0&p=1265673127407243> — Заголовок з екрану.

Е. Г. Бобрешов, аспірант

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра общеправовых дисциплин и международного права,
Французский бульвар, 24/26, г Одесса, 65058, Украина

СТРУКТУРА СУДЕБНОГО ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ В УКРАИНЕ

РЕЗЮМЕ

Проанализирована теоретическая модель правоприменительного процесса, освещены отдельные составляющие судебного правоприменения на примере действующих процессуальных законов Украины, обоснован вывод по определению структуры судебного правоприменения в Украине.

Ключевые слова: правоприменительный процесс, судебное правоприменение, структура.